

Koi Gyula:

**Magyary Zoltán
(1888-1945)**

I. Az életrajz

Magyary Zoltán professzor az egyetlen régebbi közigazgatás-tudósunk, aki az értelmiség körében közismert hazánkban, illetve a közigazgatás-tudomány művelői körében külföldön is. A külföldi szakmai körök is nagy elismeréssel adóznak személyiségének. Iskolateremtő egyéniség, a mai ELTE Állam-és Jogtudományi Kar jogelőd intézményének hírneves professzora.

A brüsszeli székhelyű Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Intézet (ang. *International Institute of Administrative Sciences*, rövidítve: IIAS; fr. *Institut International des Sciences Administratives*, rövidítve: IISA; német. *Internationale Institut für Verwaltungswissenschaften*, rövidítve nem használatos) fennállásának 75. évfordulóját ünneplő, 2005. szeptember 20-23. között megtartott berlini konferencián Michael Dugget, az IIAS főigazgatója öt személyiséget emelt ki, akiknek tevékenysége nagy hatást gyakorolt az intézet életére (és bátran hozzátehetjük: a világ közigazgatás-tudományára is): a német Max Weber közigazgatás-tudóst, jogtudóst, szociológust, közgazdászt; Henri Fayol francia származású, de az Amerikai Egyesült Államokban alkotó közigazgatás-tudóst és bányamérnököt; Frederick Winslow Taylor amerikai egyesült államokbeli mérnököt, a szervezés-és vezetéstudomány egyik alapítóját; Thomas Woodrow Wilson, az Amerikai Egyesült Államok 28. elnökét, a Princeton jogtudományi és politikai gazdaságtani professzorát; valamint Magyary Zoltán közigazgatás-tudóst, a közigazgatási és pénzügyi jog professzorát említve meg, aki a szervezet egyik alelnöke volt.¹ Ez a tény többet mond minden szónál. Ugyanis az első négy közigazgatás-tudóst a közigazgatás-tudomány alapító atyáinak tekinthetjük (ideértve az akkor Dániához tartozó Schleswig-Holsteinben született német Lorenz von Stein-t is).

Magyary Zoltán jelentős életpályát futott be, művei angol, francia, és német nyelven is megjelentek. Kismagyari Magyary Zoltán 1888. június 10-én született Tatán római katolikus családban és 1945. március 24-én halt meg Héregben. Születése 120. évfordulóját jelen tanulmány írásának idején ünnepeljük. Édesapja Magyary Lajos magyar királyi honvéd alezredes, nagybátyja Magyary Géza akadémikus, polgári eljárásjogász professzor.²

A fiatal Magyary 1906-ban, a budapesti Piarista Gimnáziumban tett érettségi vizsgát. Magyary ezután felvételt nyert a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karára. Itt Magyary Zoltán 1910-ben szerzett államtudományi doktori oklevelet. Ugyanebben az évben a Vallás-és Közoktatási Minisztériumban, vagy akkoriban közhasználatú nevén Kultuszminisztériumban kezdte meg közszolgálati pályáját, ahol ideiglenes minőségű díjtalan fogalmazógyakornok. Még ebben az évben ideiglenes minőségű fizetés nélküli miniszteri segédfogalmazóvá léptetik elő a Vallás-és Közoktatási Minisztériumban. 1912-ben jogtudori oklevelét is megszerzi a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Az 1913. évtől már kinevezett és illetményrel honorált miniszteri segédfogalmazó. 1915-ben államszámviteltani képesítést szerez, kitűnő eredménnyel, az 1918. évtől kezdve oktatja is a tárgyat a Pázmány Péter Tudományegyetemen meghívott előadóként, egészen 1919-ig. Közben 1917-től fogva gróf Klebelsberg Kunó államtitkár mellett államtitkári titkár a Miniszterelnökségen, ahová a Vallás-és Közoktatási Minisztériumban

betöltött státusának érintetlenül hagyása mellett szolgálattételre berendelik. Ugyanezen évben visszarendelik a Vallás-és Közoktatási Minisztériumba.

Emellett még a budapesti Államszámvitelteni Állami Vizsgabizottság tagja. 1919-ben miniszteri titkár a Magyar Közoktatási Minisztériumban. Fő területe az állami népiskolák szervezése. 1920-tól kezdve a Kultuszminisztérium önálló Költségvetési Osztályának vezetője, Klebelsberg Kunónak alárendelten. 1921-től a Közgazdasági Karon államszámviteltant oktat állandó előadóként, ugyanez évben miniszteri osztálytanácsos. 1922-től a Tudományos Társulatok Ügyosztályának referense. 1923-ban megjelenik első kötete amely a magyar állam költségvetési jogát dolgozza fel. 1924-ben németországi tanulmányutat tesz a berlini Collegium Hungaricumban. Itt Magyary a német felsőoktatást és tudományos életet, a magyar állam ott létrehozott intézményeit ellenőrizte (Berlini Magyar Tudományos Intézet).

1925-ben Magyaryt küldik el tanulmányútra, hogy a magyar-belga, magyar-francia, magyar-olasz, magyar-svájci kulturális, tudományos kapcsolatokat Belgiumban, Olaszországban, Franciaországban, Svájcban fejlessze. 1927-ben költségvetési jogból egyetemi magántanárrá habilitálják. Itt főleg a magyar pénzügyi közigazgatási jog költségvetési jogi és zárszámadási jogi kérdéseit tanulmányozza. Ugyanebben az évben a Tudománypolitikai Osztály főnöke a Kultuszminisztériumban. 1928-ban levélben javasolja a Budapesti Tudományegyetem rektorának huszonhárom jeles eredménnyel érettségi vizsgát tett izraelita származású jelentkező felvételi kérelmének elfogadását, mely kérdéskör akkor a Numerus Clausus³ hatálya alá esett.⁴

Az 1930-as évtől a Pázmány Péter Tudományegyetemen a Közigazgatási- és Pénzügyi Jogi Tanszék tanszékvezetője Kmety Károly utódként. Ugyanezen évben Horthy Miklós, Magyarország kormányzója nyilvános rendes tanárrá nevezi ki Magyary Zoltánt.

Az 1930-as évtől a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban elfoglalt állásának érintetlenül hagyása mellett gróf Bethlen István Magyaryt szolgálattételre a Közigazgatás és jogalkotás alaki és anyagi ügyrendje revíziója céljából létrehozott tárcaközi bizottság előadójának jelöli.

1931-től Bethlen István Magyary professzort a közigazgatás egyszerűsítésének előkészítési munkálatainak megszervezése céljából kinevezi racionalizálási kormánybiztossá. Ugyanez évben Magyary Zoltán megalapítja a Magyar Közigazgatástudományi Intézetet, ebből nő ki a tudományban is ismert „Magyary-iskola“. 1932-ben egybekelnek Techert Margit filozófusnővel, aki a Vallás-és Közoktatási Minisztérium dolgozója, és kutatási területe Plotinosz és az újplatonista filozófia.

Szintén 1932-ben jelentős külföldi tanulmányutat tesz: USA, Anglia, Belgium az állomások. Az Amerikai Egyesült Államokba szóló tanulmányutat a Rockefeller-alapítvány támogatja. Az utat mind a kapcsolatépítés, mind a tudományos anyaggyűjtés szempontjából a lehető legjobban kihasználta. Amerikából hazajövet a Rockefeller-alapítvány ajánlásával lehetőség nyílik több országgal tudományos kapcsolat kiépítésére, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságban, ahol a kapcsolatfelvétel jól sikerül a *British Institute of Public Administration*-nel. Belgiumban az *Institut International des Sciences Administratives* (IISA) felkéri Magyaryt, hogy az V. Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Konferencián előadás tartson. Ez a pillanat egy fontos kapcsolat kezdete az IISA-val (lásd az első lábjegyzet adatait is a kérdéshez). 1935-ben tanulmányutat tesz a Szovjetunióban is saját költségén, ahol öt hét moszkvai tartózkodás hatására alakítja ki álláspontját. Előadást is tart, amelyet a *Sovjetskoe*

Gosudarstva című szovjet-orosz államtudományi lap még 1935-ben leközöl. 1936-tól az IIAS/IISA egyik alelnöke, tehát csupán négy esztendő elég neki e magas pozíció megszerzéséhez. 1937 – 1938 között Magyary Zoltán a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen a Jog – és Államtudományi Kar dékánja. 1942-ben jelenik meg fő műve, a nagy kézikönyv, a Magyar közigazgatás, amelyről joggal elmondható, hogyha semmi egyebet nem is írt volna, ez a könyv a hálás utókor örök emlékezetére alappal tartana igényt, akárcsak Werbőczy István nagy jogtudósunk Tripartituma.⁵ 1943-ban, éppen e kötet körül bontakozott ki az úgynevezett Magyary-Szontagh vita.⁶ 1944-ben Zürichben egyetemi katedra várja, de képtelen hazáját elhagyni. Magyary halála meglehetősen tragikus, 1945-ben feleségével együtt öngyilkosok lesznek. (Egyesek szerint a szovjet katonák zaklatásai roppantották össze a házaspárt testileg és lelkileg, de ismert olyan verzió is, mely szerint nyilaskeresztes pártszolgálatos katonák ölték meg őket).⁷

Jelentős a személyével és az általa alapított Magyary-iskolával foglalkozó irodalom, mind a könyvek, könyvrészletek, mind a tudományos cikkek szintjén.

Népszerűségéhez hozzájárult a Szaniszló József emlékein alapuló, Bereményi Géza által rendezett „A tanítványok” című film, melyet 1985-ben készített el a rendező. Egy, később nagy karriert befutott közigazgatási jogász egyetemi tanítvány úgy emlékezett Magyary professzorról, hogy a vizsgákra maga is felkészült, hogy ne kérdezzen el nem hangzott dologról, illetve pártatlan vizsgáztató volt.⁸ Tagadhatatlan, hogy Magyary professzor közigazgatás-tudományunk legnagyobb alakja volt és maradt. Jelentőségét az Amerikai Egyesült Államokban szárnyra kapott igazgatástudományi irányzat (ang. *science of administration*), valamint az üzemszervezési (tudományos üzemvezetési) irányzat (ang. *Scientific management*) európai önálló interpretálása, és közigazgatás-tudományi iskolája adta. (Egyes bírálói ezért nem is tartották őt jogtudósnak, mivel a fenti irányzat nem a közigazgatási jogdogmatikát állítja előtérbe). Azonban külföldi fogadtatása és mai külföldi ismertsége kivételes helyet biztosít számára a magyar társadalomtudósok panteonjában.

Kiemelendő, hogy monográfiái, és kisebb művei angolul, franciául, és németül is megjelentek.⁹ Ez a magyar társadalomtudományban nem mindennapos dolog, abban a korban pedig szinte példa nélkül áll a jogtudósok között. Ezek a monográfiák önmagukban és egyenként is olyan színvonalat képviselnek (és a tankönyve is), hogy a politika számlájára kell írunk, hogy sosem lehetett a Magyar Tudományok Akadémia tagja.

II. Az életmű, és egyes művek elemzése

Magyary professzor jelentős életművet hagyott maga után. Ezt ékesen bizonyítja, ha csupán monográfiáit vesszük számba.¹⁰ Mi azonban jelen esetben Magyary Zoltán három nagyobb terjedelmű munkáját választottuk ki. Közülük az első a nevezetes tankönyv, a Magyar közigazgatás. A második munka, amellyel foglalkozunk, amely magyar nyelven a Közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból címet viseli; tanulmányként,¹¹ valamint könyvfórmában¹² is napvilágot látott. A harmadik mű, amelyet e helyütt elemzünk, az Amerikai Egyesült Államok közigazgatását dolgozza fel Amerikai államélet címen.¹³

Ezeket a műveket két fő szempontból vizsgáljuk: az egyik maga a közigazgatás körében képviselt módszertan kérdésköre, a másik, hogy milyen szakirodalmakat használnak fel, és ezáltal milyen eredmény elérésére képesek, miben áll hatásuk.

A Magyar közigazgatás című művet a hazai szakirodalom egyöntetűen Magyary Zoltán fő művének, a Magyary-iskola eredményei összegzésének tartja. Véleményem szerint nem kizárt, hogy egy hosszabb tanulmány akár ezzel ellentétes nézet igazságára mutathatna.

(Érdekesség, hogy a kötet mottója egy Platon idézet).¹⁴ Kimerítő elemzésére terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozom, és mások azt már előttem egyébként is megtették.¹⁵ A tankönyv egyik kiemelendő lényege a szerkezetet illetően az, hogy a magyar közigazgatástudományban nem ismert módon az általános rész-különös rész német, és francia közigazgatástudományban annyira jellemző felosztásán túllép, és egy trichotomikus (a módszer maga már a római jogból is ismeretes distinkcióval élve (lásd Gaius *persona-res-actiones* jogfelosztási modelljét)¹⁶ az alapfogalmak- közigazgatás szervezete-közigazgatás működése kategóriapárok mentén, e részekre tagolva kívánja a magyar közigazgatás képét adni. A mű sok tekintetben iránymutató, a hazai, és a külföldi irodalmat jól összefoglalja, stílusa is újszerű. Megjegyzendő, hogy Magyary Magyar közigazgatásában is csak annyira vannak jelen összehasonlító elemek, amennyiben azokra az adminisztráció fogalmának bemutatása során, valamint a külföldi közigazgatási rendszerek képének megrajzolásakor (francia, német, angol, olasz, amerikai példák) a szerző szükségét érzi. E ponton azonban szakítva a magyar közigazgatástudományban szokásos egyeduralkodó állásponttal, rá szeretnék mutatni a kötet hiányosságaira. Magyary nézetrendszerének sajátossága éppen abban állt, hogy nem osztotta a közigazgatási jogdogmatisták, vagy a közigazgatástan követőinek nézeteit. Ám az egyoldalú jogtudományi megközelítés hiányából eredő előnyöket nem feltétlenül a legjobban sikerült a műben kihasználnia. A kötet nem egyszer alig lép túl (a Récsivel és Zsoldossal kezdődő hazai elődök sorában oly' gyakori szimpla leírásokon-elemzés helyett). A kötet egyes részei jogszabálmásolatok. A kötetben nem ritkák a többször megismételt, vagy igen hasonló szövegrészek. Azonban pozitívum a kötetet követő *elenchusok* példaszzerű kivitelezése.

A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból ugyan tanulmányformában is megjelent, de eredetileg könyvként látott napvilágot. Három fő részre tagolódik: az állam átalakulása (4-31. o.), a közigazgatás átalakulása (31-67. o.), a kormányfő és segéd szervei (68-150. o.) ez a három rész. Az első részben főként Taylor, Fayol, és Hoover elméleteit mutatja be. Vizsgálatunk szempontjából az érdemi összehasonlítást a második rész tartalmazza, itt angol, amerikai, olasz, német, szovjet-orosz, osztrák, lengyel példákat hoz a közigazgatás, a bürokrácia, a közszolgálat átalakulása, új alkotmányok megjelenése vonatkozásában. A harmadik rész is csak példaképp ismertet összehasonlító közigazgatásba tartozó kérdéseket, ezeknek csak a főbb fejlődési irányvonalára utalunk.

A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból az IIAS számára készült jelentés volt eredetileg, egész pontosan főreferátum, nem pedig kristálytiszt, csillogó módszertani bravúrokat összegyűjtő elméleti nagymonográfia. Az sem jelenthető ki, hogy a mű összehasonlító közigazgatási jellegűnek volt szánva. A szerző csak válogatva közöl ismereteket némely országok közigazgatásáról, mégpedig különféle szempontok alapján. A közigazgatás átalakulását ismertető rész egyfelől a nagy közigazgatási rendszerek átalakulását ismerteti (angol, amerikai, német, szovjet-orosz), másfelől kitér egyéb példákra (olasz), valamint olyanokra, amelyek újdonságuk okán figyelemfelhívóak (a közszolgálat kereteinek tágítása az új osztrák és lengyel alkotmányban). Nem szabad tehát az egyes összevetésekben azonos elveken nyugvó összehasonlító tendenciákat keresnünk, azonban az eredményként kapott jelentős szellemi hozadék még így is figyelemreméltó, főleg, ha tudjuk, hogy az adott korban nem az összehasonlító közigazgatás volt a jellemző (még talán az Amerikai Egyesült Államokban sem). Az angol és az amerikai közszolgálat fejlődését értelemszerűen angol nyelvű források alapján mutatja be, általánosságban az adott ország nyelvére támaszkodik, a Szovjetuniót zömmel német, kicsiny részben angol nyelvű források alapján mutatja be.

A nagy közigazgatási rendszerek című rész anyagából csupán néhány jellemzőt ragadunk ki. Érdekesség, hogy a hivatásos közszolgálatra, a versenyvizsga-rendszerre való áttérés az angol

világbirodalom indiai csücskében történt meg először 1853-ban. Ezt követte 1855-ben a kezdetben három tagú *Civil Service Commission* felállítása. Érdekesség, hogy a közzolgálat irányításában nagy szerepe volt a *Treasury*nek is ekkoriban.

Az Amerikai Egyesült Államokban 1787 és 1829 között élethossziglan tartott a tisztviselők megbízatása. 1820-ban, Monroe elnök alatt hoztak egy törvényt arról, hogy a köztisztviselők négy évre kapják a megbízatásukat (ang. *Four year law*).

Jackson elnök azonban 1829-ben 600 tisztviselőt leváltott, ezzel kezdetét vette a zsákmányrendszer (ang. *spoils system*). Ezt az esetet számos, hasonló volumenű elbocsátás követte, mígnem 1883-ban George H. Pendleton szenátusi reformbizottsági elnök elfogadtatta az érdemes személyek kiválasztását előíró érdemrendszert (ang. *merit system*). Ennek elfogadását Garfield elnök 1882-es meggyilkolása segítette elő, akit egy elkeseredett állástalan amerikai hivatalnok ölt meg (bár Garfield a zsákmányrendszer reformját sürgette).

Az olasz és német irányvonal elemzésekor Magyary kiemeli, hogy ezek az országok elvetették a parlamenarizmust, a kormány törvényhozástól való függését megszüntették, és autoriter útra léptek.

Ügyesen szövi bele ebbe a képbe a Szovjetuniót is, ahol Marx és Lenin, valamint Sztálin eszméit hosszasan ismerteti. Itt a központi kategória a proletárdiktatúra. Fontos megfigyelése, hogy a proletárállam sem tudja nélkülözni a közigazgatásban a szakképzett és állandó alkalmazottakat. (Azt ugyan nem írja le, hogy Lenin például erről nem így vélekedett. Lenin szerint a közigazgatást olyanná kell tenni, hogy a legegyszerűbb szakácsné is megértse). Érdekes párhuzamként mutat rá Magyary professzor arra a tényre, hogy a tisztviselőknek a Vörös Hadseregben való 1935-ös bevezetése párhuzamba hozható a kontinentális államok XVIII. századi azon fejlődési tendenciájával, amely szerint a hivatásos bürokráciát megelőzendően vezették be a hivatásos hadsereget.

A közzolgálat kereteinek kitágítása az osztrák és lengyel alkotmányban fejezet meglehetősen rövid. Az 1934. május 1-jén életbeléptetett új osztrák alkotmány Magyary szerint rendi állammá (ném. *Berufsständischer Staat*) alakította át Ausztriát. A fordítás kevésbé szerencsés.

A rendi állam felemlítése a középkori rendiség, rendek (lat. *ordines*, ném. *Ständewesen*, fr. *État*, ang. *estate*) képét juttathatja eszünkbe. Itt azonban hivatásrendekről, korporációkról van szó, amelyek sem nem állami, sem nem helyi-területi önkormányzatként nem értelmezhetőek, hanem csak területi önkormányzatokként (ang. *independent agencies*, ném. *öffentlich-rechtliche Körperschaften*, ol. *corporazioni*). A *Berufsständisch* szó elsősorban szakmai, foglalkozási réteget érintőt jelent. Tehát nagyjából elfogadható lenne a hivatásrendi állammá való fordítás. A hivatásrendi csoportok egyike a közzolgálat.

Az 1935. évi lengyel alkotmány 72. §-a kimondta, hogy az állami adminisztráció közzolgálat, amelyet a kormányzervek, a helyi önkormányzatok szervei, és a gazdasági önkormányzatok szervei végeznek.

Mindhárom autoriter állam életében taglalja, és összeveti az „egyetlen párt”, az egypártrendszer szerepét.

A harmadik részben a kormány funkcióját vizsgálja Magyary. Itt a módszertan annyiban változik, hogy két részre osztja az általa vizsgált államokat, egyfelől parlamentáris államokra (Anglia, Franciaország, Belgium, Svájc, Amerikai Egyesült Államok); valamint autoriter államokra (Olaszország, Németország, Szovjetunió).

Itt nem belemenve a részletekbe, néhány jellemző példát ragadnék ki csupán. A módszertan egyszerűségében is nagyszerű, a kettéválasztás helytálló és bátor dolog (1936-ot írunk!).

Az egyik legjelentősebb megfigyelés, hogy a többi állam az angol parlamentarizmust veszi át, és alkalmazzák monarchiában és köztársaságban egyaránt a példát. A nyelvi sokszínűséget a

francia források nagyban színezik a műben, ám Magyary átvesz a belga és a lengyel nemzeti jelentésből is részeket. Fontos, hogy mindig az egyes országok alkotmányos berendezkedéséből kiindulva ismerteti a kormány funkcióit.

Franciaországban érdekesség, hogy a köztársasági elnököt felelőtlensége vonatkozásában ugyanolyannak tekintik, mint a királyt, azzal a különbséggel azonban, hogy a köztársasági elnököt csupán hét évre választják. A köztársasági elnök hét évre választott parlamentáris király (fr. *un roi parlementaire de sept ans*).

Belgiumban a miniszteri ellenjegyzés a király hivatalos cselekményeinek alapvető kelléke az 1831-es belga alkotmány óta. A kormány bukása esetén a miniszterek felelőssége a parlament mindkét házával szemben fennáll.

Svájc jellegzetessége, hogy a szövetségi elnök miniszterelnök és államfő is egy személyben, „*primus inter pares*”, azonban ő is függ a parlamenttől. A miniszterek a mű írásakor szakértők, nem politikusok, és akár évtizedekig is tevékenykedhetnek.

Az Amerikai Egyesült Államokban prezidenciális rendszer és *strong executive* szisztéma van. Itt az elnök a választók által választott, maga nevezi ki kormánya tagjait, akik egyedül neki felelősek.

Az autoriter államokról hosszasan értekeznek, de egy külön alfejezetben.

Olaszországban a liberális eszmékkel könyörtelen harcban álló fasizmus ismertetésére kerül sor, főleg Vincenzo Corsini műve alapján. Bemutatásra kerül az olasz fasiszta korporációk rendszere is.

Németországban a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt 1933. január 30-án vette át. Hitlert kinevezték birodalmi kancellárrá. A birodalmi kormány maga is hozhat törvényeket, és ezek a törvények az alkotmánytól is eltérhetnek. Csupán ez az egyetlen tény is jól mutatja a rendszer antidemokratikus és embertelen voltát.

A Szovjetunió Magyary szerint az államhatalmi ágak elválasztásának és a parlamentarizmusnak elvetésével az új hatalmat a tanácsokra (or. *sovjet*) építette fel. A szovjeteket a városi és falusi dolgozók alkotják, ezek kiterjednek a községekre, városokra, rajonokra, oblastokra, az Unió hét tagállamára, és magára az Unióra. Ezek után hosszasan idézi az 1923. évi szovjet alkotmányt.

Az olasz, a német, és a szovjet rendszer közös elemeként állapítja meg a végrehajtó hatalom súlyának növelését, és a törvényhozó hatalom szupremáciájának csökkentését.

Lengyelországot is az autoriter államok közé sorolja. Az 1935-ös alkotmány túlhatalmat ad a miniszterelnöknek a köztársasági elnök rovására.

Magyary Zoltánnak az Amerikai államélet címmel megjelent monográfiája angolul is napvilágot látott.¹⁷ Előljáróban meg kell említeni, hogy maga az eredeti magyar kiadás is ritka, kevés példányban fennmaradt mű. A kötet monografikus országtanulmány, amely a maga nemében a korban (legalábbis hazánkban) egyedülálló. A könyv nem kisebb feladatra vállalkozik, mint az Amerikai Egyesült Államok közigazgatásának és államszervezetének ismertetésére (szükség szerint utalva a kontinentális példákra keresztül az európai és az amerikai rendszer különbségeire). Magyary ezt a könyvét a Rockefeller Foundation ösztöndíjasaként, vendégprofesszorként (ang. *visiting professor*) tett amerikai egyesült államokbeli tanulmányútján szerzett tapasztalatai alapján írta (1932. novembere és 1933. februárja között szerezte mélyebb benyomásait). Magyary professzor főként a nagynevű

Luther Gulick-kal, a Columbia Egyetem professzorával értekezett tudományos tárgyban, aki egyben a New-York-i székhelyű Institute of Public Administration igazgatója volt. A módszer a közigazgatás szintjeihez igazodik. A bevezetés a közigazgatás amerikai útját hivatott felvázolni. Ezt követi az USA alkotmányának feldolgozása. Az egyes tagállamok alkotmányát és közigazgatását is felvillantja Magyary professzor, végül a helyi hatóságok zárják a területi közigazgatást: a megyék, a községek, a városok, és a nagyvárosi körzetek. Ezután a pártrendszer, a pártok bemutatása, majd a Kongresszus működésének felvázolása kap helyet. Az elnöki hatalom bemutatása a mű egyik legjelentősebb pontja, e körben később az egyik Magyary-tanítvány az amerikai elnökválasztás kérdését fel is dolgozza.¹⁸ Központi kérdés az amerikai közszolgálat. Magyary vizsgálja még a centralizációt, fontos témája a közigazgatást kutató intézetek számba vétele, ez érthető egy jeles tudományszervező és iskolateremtő egyéniség esetében. Górcső alá veszi a bíróságok és a közigazgatás kapcsolatát is. A mű jelentős hozadéka a szakirodalom összefoglalása, ez a maga nemében teljességgel úttörő, és nem túlzás kijelenteni, hogy amerikai szemmel is figyelemre méltó (258-269. o., a mintegy 180 mű közül az angol nyelvűeken túl öt német és két francia munkát is megemlít.). Nem véletlen, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal kapcsolatos közjogi irodalom csúcspontjának, sőt, a legjobb Amerikáról szóló műnek James Bryce nagy művét tartják maguk az amerikai szakemberek, olyannak, amely „hosszú vizsgálat és megfontolás eredményeit tartalmazza.”¹⁹ Jelentős eleme a kötetnek az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának (1787) magyar szövege, amely a Magyary-tanítvány Göbel József fordítása.²⁰

III. Zárógondolatok

Hol is helyezhetnők el Magyary Zoltán alakját a világ közigazgatás-tudósainak panteonjában? Nemzetközi ismertsége nagyfokú, tudományos munkásságának vannak egyedi vonásai, bár követi a külföldi (amerikai) mintákat, ez alapján őt a közigazgatás-tudomány alapítóit követő helyek valamelyike illeti meg.

Sajnálatos, hogy 1945 után, Magyary halálát követően a 23 tanítványt, és 300 feletti egyéb segítőt (történészek, néprajzosok, mérnökök, térképészek, fordítók, egyéb személyzet) számláló Magyar Közigazgatástudományi Intézet, a Magyary-iskola nem maradt fenn.²¹ A külföldi közigazgatások példáival, a hazai és külhoni problémák megoldásaival olyan sokat foglalkozó Magyary Zoltán nem végezhetette be feladatát. Ha az iskola fejlődhetett volna, és a közigazgatás-tudomány virágozhatott volna, ma kevesebb problémánk lenne. Azonban másoknak kellett egy más nevű tudományban újrakezdeni. Az életmű mégis teljes. Magyary professzor akár költségvetési jogról, akár tudománypolitikáról, akár szociális igazgatásról ír, legyen témája a szervezés, a racionalizálás, a külföldi közigazgatás-tudomány megismertetése, a világnyelveken kiválóan tudó kutató, egyetemi tanár az elmélet felülmúlhatatlan ismerője életpályájából kitűnően is tudója volt a közigazgatási gyakorlatnak, minisztériumi tapasztalatai, racionalizátori vénája, és a tatai mintajárással kapcsolatos empirikus kutatásai révén is. Az utódoknak ma is Magyary Zoltán a példa.

Jegyzetek

¹ IIAS Berlin Conference 20th to 23rd September 2005. Public Administration and Private Enterprise: Co-operation, Competition and Regulation, Berlin 2005, [CD lemez]. Magyary személyével sokat foglalkozik az alábbi, az IIAS történetéről szóló tanulmány: Fisch, Stefan: Origins and History of the International Institute of Administrative Sciences: from Its Beginnings to Its Reconstruction After World War II (1910-1944/47), in: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): IIAS/IISA Administration & Service 1930-2005-, Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. 35-60. Lásd különösen: 42-45., valamint 55. A tanulmány francia változata: Fisch, Stefan: Origines et histoire de l'Institut International des Sciences Administratives: de son commencement à sa reconstruction après la Seconde Guerre Mondiale (1910 – 1944/47), in: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): IIAS/IISA Administration & Service 1930-2005-, Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. [CD melléklet az angol szövegek francia, és a francia szövegek angol változatával, valamint az IIAS történetét illusztráló fényképekkel]. Fisch műve nem mentes a nem ritkán megalapozatlan (de legalábbis megkérdőjelezhető) kritikától sem. (Magyary Zoltán, mint a náci kollaboránsa, valamint azon tény téves feltevése, hogy az IIAS Belgium megszállásának végétével Magyaryt kizárta volna tagjai közül, mivel a németek által létrehozandó IIAS – utódszerv felállítását nem ellenezte). Magyary Zoltán ugyanis egyik politikai szélsőséggnek sem kötelezte el magát, (nem volt semmiféle pártnak sem tagja) és bárki bárhová sorolná is őt, egy ilyen beskatulyázás méltánytalan, egy belülről vezérelt, és az adott kor magyar (és európai) társadalmával szemben kritikus egyéniséghez, a nemrégiben őt ért sanda hazai támadások nem érhetnek fel hozzá (újabbán alaptalanul felvetették, hogy a Nyilaskeresztes Párt tagja volt, életében kommunistagyanúsnak mondták, mivel volt a Szovjetunióban). Az IIAS-re vonatkozó kérdésekre Fischén túl (és vele vitázva) ír: Verebélyi Imre: Memorandum dr. Magyary Zoltán, az IIAS 1945 előtti alelnökének nemzetközi rehabilitálása és méltó elismerése érdekében, Magyar Közigazgatás, LV. évf. (2005) 7. sz. 389-397.

² Magyary Géza (Alsólóc, 1864. szeptember 16.-Budapest, 1928. október 9.), egyetemi tanár, polgári perjogász, római jogász. 1905-től az MTA levelező tagja, 1917-től rendes tag. 1890-től a Kecskeméti Jogakadémián római jogot, 1893-tól a Nagyváradi Jogakadémián polgári perjogot tanított. 1895-től egyetemi magántanár, 1905-1928 között a mai ELTE Állam-és Jogtudományi Karának jogelőd intézményében a polgári eljárásjog professzora (1905-1928). Emellett kereskedelmi-és váltójogász, műveiben a kiadói ügylettel foglalkozott, emellett írt a nemzetközi választottbíráskodásról, valamint tankönyvet szentelt a magyar polgári perjognak. 1926-ban, az MTA szászestendősi fennállását ünneplő kötetben ő írta a jogtudomány fejlődését ismertető részt.

³ A tudományegyetemekre, a Műegyetemre, a budapesti egyetemi Közgazdaságtudományi Karra, és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályairól szóló 1920. évi XXV. törvénycikk ártatlannak tűnő címe ellenére az úgynevezett első zsidótörvény. A „nemzethűség s erkölcsi tekintetben való megbízhatóság” a felvétel alapfeltétele lett. A törvény célja az volt, hogy a különféle népfajokhoz vagy nemzetiségekhez tartozó egyetemi hallgatók arányszáma az adott népfaj vagy nemzetiség arányszámával megegyező legyen. A „zsidó” szó nincs a törvényben, de őket ezzel felülről korlátozottan akadályozták a „túlzott” beiratkozásban.

⁴ Ladányi Andor: Klebelsberg felsőoktatási politikája, Bp. 2000, 86-87.

⁵ Sokan tévesen tartják Werbőczyről, hogy *homo unius libri*, mivel írt egy latin *Decalogus-kommentárt* is.

⁶ Saád József (szerk.): Magyary Zoltán, Bp. 2000, 240-252. (Magyar Panteon 8.). Itt maguk a vitacikkek reprint változatai olvashatóak.

⁷ Magyary Zoltán búcsúlevele szerint a szovjet katonák általi üldöztetés a valós ok. Azt is megírja, hogy nem idegösszeroppanás miatt határoztak az önkéntes együtt elhalásról, mivel néhány napon belül külön-külön ügyis erre a sorsra jutnának. „[...]Összes bűneink újabb megbánásával határoztuk el a halálban való együtt maradást, abban a reményben, ha a háborúban a katona nem gyilkos, akkor a Jóisten előtt ebben a helyzetben mi sem leszünk öngyilkosok [...]” A búcsúlevelet a mélyen hívő római katolikus Magyary Zoltán gyóntatóatyjának, plébánosának írta. A levél közlési helye: Nagy Ferenc (szerk.): In memoriam Magyary Zoltán, Bp. 1995, 77-79.

⁸ Szamel Lajos: Magyary Zoltán és a közigazgatás-tudományi iskola. In: Szamel Lajos: A magyar közigazgatás-tudomány, Bp. 1974, 106 – 184. Az idézett jellemzés a 106-107 lapokon található. Szamel Lajos, aki az 1950-es évektől haláláig a magyar közigazgatás-tudomány egyik meghatározó egyénisége volt az új rendszerben, államtudományi doktori értekezését Magyary Zoltánnál védte. Az értekezés: Szamel Lajos: Rendészet. (Államtudori értekezés a „Politikából”, Bp. 1943, 50. (Gépirat). Bírálta: Magyary Zoltán-Szandtner Pál. (A szerző gyűjteményében).

⁹ A külföldi (amerikai, orosz) elismerő recenziók értékelése: Szaniszló József: A közigazgatástudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog – és Államtudományi Karán 1777 – 1977 között II. kötet, Bp. 1977, 524-530. A német tudományosság is recenziálta Magyary munkáit. A professzor munkásságának nemzetközi kontextusba ágyazott ismertetése: Lőrincz Lajos: Magyary Zoltán munkássága nemzetközi

összehasonlításban, Magyar Közigazgatás, XLV. évf. (1995) 4. sz. 241-244. Jelentős munka még: Berényi Sándor: Magyary Zoltán szellemi öröksége, Állam-és Igazgatás XLIII. évf. (1988) 9. sz. 769-778.

¹⁰ Magyary Zoltán mintegy tizenöt monográfiának volt önálló szerzője, társszerzője, vagy szerkesztője. Ezek közül egy önálló műve angolul, egy másik saját kötete franciául, egy általa szerkesztett kötet németül is megjelent. Főbb műveit, angolul, illetőleg franciául megjelent kötetét jelen mű érinti és idézi, ezért csupán a német nyelvű mű adatait iktatjuk ide. Magyary Zoltán (ed.): Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik. Die Grundlagen der ungarischen Wissenschaftspolitik, Leipzig-Budapest 1932, 683. (A magyar tudománypolitika alapvetése német átdolgozása).

¹¹ Az alábbi mű magyar változatáról van szó: Magyary Zoltán: L'organisation des autorités et surtout le rôle du chef du gouvernement au sein de l'administration publique, Varsovie 1936, 160. A tanulmányok megjelenési adatai: Magyary Zoltán: A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból [Négy részben], Városi Szemle XXIII. évf. (1937) 1-2. sz.281-311. 3. sz. 394-421. 4. sz. 513-556. 5. sz. 676-715.

¹² Magyary Zoltán: A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból, Bp. 1936, 150.

¹³ Magyary Zoltán: Amerikai államélet. A közigazgatás útja az Észak-Amerikai Egyesült Államokban, Bp. 1934, 302.

¹⁴ Platon: Protagoras, 319 B-320 A sorok, melyek szerint az államügyek a kovácsnak, a cipésznek, a hajótulajdonosnak, a gazdagnak (tehát a népnek) nem tanítható, bár a nép tanácsokat alakítva államügyekkel foglalkozik, míg a maga mesterségét mindenki egyénileg végzi, a mesterség viszont tanítható.

¹⁵ Csak példaként: Szamel: Magyary Zoltán és a közigazgatás-tudományi iskola (id.) 121-123. Szaniszló: A közigazgatás-tudomány oktatásának... (id.) 487-502.

¹⁶ Sőt, a római katolikus teológia atyja, Aquinói Szent Tamás is három könyvre osztotta *Summa theologiae* című művét (1266-1273), melyet korai halála miatt azonban egy függelékkötet is követett.

¹⁷ Magyary Zoltán: The Industrial State (ed.: Raymond Leslie Bouell), New York 1938, 203.

¹⁸ Vecseklőy József: Elnökválasztás Amerikában. Bp. 1942, 40.

¹⁹ Magyary: Amerikai államélet (id.) 256. Bryce műve az alábbi: Bryce, James: *The American Commonwealth* I.-II., New York 1898, 724.+904. Harmadik kiadás (Első kiadása: 1888. évben, eredetileg három kötetben).

²⁰ Magyary: Amerikai államélet (id.) 270-293. Egy újabb alkotmányfordítás: Mitchell, Ralph: Az Egyesült Államok alkotmánya. Történet, dokumentumok, mutatók, (szerk.: Hamza Gábor), fordította: Balázs Tamás-Holló Dóra-Sándor István-Tóth Ádám, Bp. 1998, 125-153. (Az alkotmány eredeti angol szövegét is közli a kötet).

²¹ Szaniszló József: A Magyary-iskola és háború utáni sorsa. Közigazgatás-tudománytörténeti visszpillantás, Bp. 1993, 211.